

VSEBINA

PRISTOPI K PRIMERJALNI ANALIZI.....	3
1. ZGODOVINSKO TEORETSKI PREGLED.....	3
1.1. DRŽAVE IN SISTEMI.....	3
1.2. DRŽAVA.....	3
1.2.1 Formalni legalizem.....	4
1.2.2 Realizem.....	5
1.3. POLITIČNI SISTEM.....	6
1.3.1. Sistemski pristop.....	6
1.3.2. Strukturalni funkcionalizem.....	7
1.4. POVRATEK DRŽAVE.....	9
2. PRIMERJALNO RAZISKOVANJE DRUŽBE IN DRŽAVE.....	11
2.1. DRŽAVA.....	12
2.2. DRUŽBA.....	13
2.3. DRŽAVNE INSTITUCIJE.....	14
2.4. DRUŽBENE INSTITUCIJE.....	16
2.5. POLITIČNA KULTURA.....	18
2.5.1. Dejavniki politične kulture.....	19
2.5.2. Različnost političnih kultur.....	21
2.6. DRŽAVE V PRIMERJALNI PERSPEKTIVI.....	24
2.6.1. Demokratične različice.....	24
2.6.2. Nedemokratične oblike držav - zaprte avtokracije.....	31
2.7. DRUŽBE V PRIMERJALNI PERSPEKTIVI.....	36
2.7.1. Demokratične različice.....	37
2.7.2. Družbe novih demokracij.....	44
2.7.3. Nedemokratične družbe.....	47

3. TEORIJE O KONVERGENCI IN KULTURNEM RELATIVIZMU:	
PRIMER JAPONSKE.....	49
3.1. ŠTIRI OBDOBJA IN OBRAVNAVANJA JAPONSKE DRUŽBE	49
3.2. RAZPRAVE O KONVERGENCI	50
3.3. RAZPRAVE O KULTURNEM RELATIVIZMU	53
3.4. PRAKSA DVOLIČNOSTI	56
4. SISTEMSKI PRISTOP V EKONOMIJI IN POLITOLOGIJI.....	59
4.1. TEORETSKO METODOLOŠKI PRESEK RAZMERJA EKONOMIJA POLITIKA.....	59
4.2. SISTEMSKA ZNANSTVENA PARADIGMA	65
4.2.1. <i>Pojem sistem v zgodovini družboslovne in ekonomske misli</i>	65
4.2.2. <i>Sistemsko mišljenje v znanstvenih tokovih koncem 20. stoletja</i>	70
4.2.3. <i>Pomanjkljivosti sodobne sistemske paradigme</i>	72
4.2.4. <i>Nekaj skupnih točk sistemskega in dialektičnega pristopa</i>	73
4.3. EKONOMSKI IN POLITOLOŠKI SISTEM DRUŽBE.....	79
4.3.1. <i>Ekonovski sistem</i>	79
4.3.2. <i>Politološki sistem</i>	82
4.3.3. <i>Dialektika ekonomskega in politološkega sistema</i>	85
4.4. LASTNINA V EKONOMSKEM IN POLITOLOŠKEM SISTEMU.....	91
4.4.1. <i>Repetitorij osnovnih pojmov in disciplinarnih presekov lastnine kot izhodišče njene sistemske pozicije</i>	92
4.4.2. <i>Lastninskost ekonomskega in politološkega sistema</i>	96
5. MULTIDISCIPLINARNA ANALIZA DRŽAVE (REGIJE) - PRISTOP »AREA STUDY«.....	106
5.1. KRITIKA PRISTOPA »AREA STUDY«	106
5.2. KRITIKA TEORIJE JAVNE IZBIRE	108
5.3. OPTIMIZACIJA PRISTOPA »AREA STUDY«.....	113
PRIMERJANJE POLITIČNIH SISTEMOV (REŽIMOV) - NACIONALNIH DRŽAV SVETA	115
1. POMEN PRIMERJALNE ANALIZE IN PRIMERJALNIH POLITIK DANES TER UPORABLJENI PRISTOP K RAZISKOVANJU DRŽAVIN SVETA	115
1.1 ZAKAJ PRIMERJALNI PRISTOP?.....	115
1.2 PRISTOP K PROUČEVANJU DRŽAV IN SVETA - PRIMERJALNOST IN MULTIDISCIPLINARNOST	118
2. DEMOKRATIČNI IN AVTOKRATIČNI POLITIČNI REŽIMI - SISTEMI	145

3.	DEJAVNIKI, POMEMBNI ZA RAZVOJ DEMOKRACIJE.....	162
3.1.	POLITIČNA KULTURA IN POLITIČNO VODSTVO.....	165
3.1.1.	<i>Različne vrste politične kulture</i>	166
	<i>Sistemska raven</i>	167
	<i>Procesna raven</i>	168
	<i>Raven politik</i>	170
3.1.2.	<i>Politična socializacija</i>	171
3.1.3.	<i>Formalne politične institucije in politična rekrutacija</i>	172
3.1.3.1.	<i>Državno vodstvo</i>	177
3.1.3.2.	<i>Državna administracija</i>	178
3.2.	RAZLIČNE IDEOLOGIJE KOT DEJAVNIK RAZVOJA.....	180
3.3.	VOJAŠKO VMEŠAVANJE V POLITIKO.....	189
3.3.1.	<i>Povečanje civilne kontrole nad vojaštvom</i>	194
3.3.2.	<i>Ugotavljanje razmerij med vojaškimi in civilnimi oblastmi</i>	196
3.4.	DRUŽBENOEKONOMSKA RAZVITOST.....	200
3.4.1.	<i>Teorija modernizacije - prednosti in pomanjkljivosti</i>	200
3.4.2.	<i>Indikatorji družbenoekonomske razvitosti</i>	205
3.4.2.1.	<i>Posamični indikatorji</i>	205
3.4.2.2.	<i>Zbirni - sestavljeni indikatorji družbenoekonomske razvitosti</i>	216
3.4.2.3.	<i>Človekov razvoj in indeks človekovega razvoja</i>	218
3.4.2.4.	<i>Človekova varnost in indeks človekove varnosti</i>	239
3.4.2.5.	<i>Ekonomska svoboda in kazalci ekonomske svobode</i>	253
3.4.2.6.	<i>Konkurenčnost držav in kazalci konkurenčnosti držav</i>	257
3.4.2.7.	<i>Podjetništvo in kazalci globalnega podjetništva</i>	263
3.5.	NARAVA EKONOMSKEGA SISTEMA.....	267
3.6.	KULTURNO ZGODOVINSKA KOLONIALNA DEDIŠČINA.....	269
3.7.	DRUŽBENA HOMOGENOST.....	271
3.8.	ŠTEVILO PREBIVALCEV IN VELIKOST DRŽAVE.....	275
3.9.	REGIONALNI IN MEDNARODNI DEJAVNIKI -VPLIV OKOLJA POSAMEZNE DRŽAVE.....	277
3.10.	DEJAVNIKI RAZLIK MED DEMOKRATIČNIMI IN AVTOKRATIČNIMI DRŽAVAMI - ZBIRNO IN PO DRŽAVAH.....	282
4.	RAZLIČNOST INSTITUCIJ V POLNIHIN VOLILNIH DEMOKRACIJAH.....	292
4.1.	USTAVE.....	293
4.1.1.	<i>Pisane in nepisane ustave</i>	294
4.1.2.	<i>Sestavine ustave</i>	297
4.1.3.	<i>Prilagodljivost ustav</i>	299
4.1.4.	<i>Ločitev ali povezanost vej oblasti</i>	300
4.1.5.	<i>Vloga sodne veje</i>	301
4.1.6.	<i>Vera in država</i>	302

4.2. PREDSEDNIŠKI IN PARLAMENTARNI SISTEMI VLADE	303
4.2.1. <i>Predsedniški sistemi</i>	305
4.2.2. <i>Parlamentarni sistemi</i>	307
4.2.3. <i>Vlade in oblikovanje politik</i>	312
4.2.3.1 <i>Pravila za oblikovanje vladnih politike</i>	313
4.2.3.2 <i>Parlament in oblikovanje politik</i>	317
4.2.4. <i>Javne politike</i>	321
4.2.4.1 <i>Pridobivanje virov</i>	322
4.2.4.2 <i>Razdeljevanje virov</i>	323
4.2.4.3 <i>Urnvananje političnega obnašanja</i>	324
4.2.4.4 <i>Simbolične predstave</i>	325
4.3. ZAKONODAJNA TELES (PARLAMENTI)	325
4.3.1. <i>Parlamentarni sistemi</i>	325
<i>Pojem</i>	326
<i>Zgodovinski razvoj</i>	326
<i>Značilnosti in sestava parlamentov</i>	327
<i>Funkcije parlamentov</i>	331
<i>Parlament in njegovo okolje</i>	337
4.3.2. <i>Enodomnost in dvodomnost parlamentov</i>	342
4.4. VOLILNI SISTEMI	351
4.4.1. <i>Funkcionalno in teritorialno predstavništvo</i>	351
4.4.2. <i>Volilni sistemi za izbiro parlamentov</i>	354
4.4.2.1 <i>Večinski volilni sistemi</i>	355
4.4.2.2 <i>Proporcionalni volilni sistemi</i>	359
4.4.2.3 <i>Mešani volilni sistemi</i>	362
4.5. INTERESNE SKUPINE IN STRANKARSKI SISTEMI	365
4.5.1. <i>Vrste interesnih skupin in njihovo izražanje interesov</i>	365
4.5.2. <i>Politične stranke in združevanje interesov</i>	371
4.5.3. <i>Strankarski sistemi</i>	377
4.6. UNITARNE IN FEDERALNE DRŽAVE	386
5. AVTOKRATSKI REŽIMI	405
5.1. ZAPRTI AVTOKRATIČNI REŽIMI	406
5.2. ODPRTI AVTOKRATIČNI REŽIMI	408
5.2.1. <i>Tradicionalni avtoritarizem</i>	411
5.2.2. <i>Vojaški avtoritarizem</i>	412
5.2.3. <i>Teokratski avtoritarizem</i>	413
5.2.4. <i>Volilni avtoritarizem</i>	415
6. DEMOKRATIČNI RAZVOJ IN OBSTOJNOST DEMOKRACIJE.....	415
6.1. NAČINI DEMOKRATIČNIH PREHODOV.....	423
6.2. KONSOLIDACIJA DEMOKRACIJE	425

6.3. ZLOM DEMOKRACIJE.....	427
6.4. KAJ OGROŽA DANAŠNJE DEMOKRATIČNE DRŽAVE?.....	430
7. KOLONIJE, ODVISNE IN POLSUVERENE DRŽAVE - NEKOČ IN DANES.....	437
7.1. OBLIKOVANJE KOLONIALNIH IMPERIJEV V OBDOBJU 1492-1919.....	437
7.2. DEKOLONIZACIJA 1920-1999.....	439
7.3. DANAŠNJE KOLONIJE OZIROMA ODVISNA OZEMLJAIN OBMOČJA POSEBNE SUVERENOSTI.....	448
7.3.1. Avstralska odvisna ozemlja.....	450
7.3.2. Kitajska odvisna ozemlja.....	451
7.3.3. Danska odvisna ozemlja.....	451
7.3.4. Francoska odvisna ozemlja.....	452
7.3.5. Maroško odvisno ozemlje.....	456
7.3.6. Nizozemska odvisna ozemlja.....	456
7.3.7. Novozelandska odvisna ozemlja.....	457
7.3.8. Norveška odvisna ozemlja.....	458
7.3.9. Portugalska odvisna ozemlja.....	459
7.3.10. Britanska odvisna ozemlja.....	459
7.3.11. Ameriška odvisna ozemlja.....	465
LITERATURA.....	471

Paulu Phillipsu v spomin

PRISTOPI K PRIMERJALNI ANALIZI

1. ZGODOVINSKO TEORETSKI PREGLED

1.1. DRŽAVE IN SISTEMI

Politični sistemi in politike drugih držav so bile že stoletja predmet intelektualne radovednosti, vendar so jih začeli znanstveno proučevati šele koncem 19. stoletja.

Večina prvih komparativistov je bila angleško govorečih oziroma Američanov, ter se je praviloma ukvarjala s primerjavo ameriške in evropske politike. V desetletjih pa se je pojavila cela vrsta šol in znanstvenih paradigem, kar je bila posledica številnih vzrokov in dogajanj, ki na druge družboslovne discipline niso vplivali v takšni meri. Spremenljivke kot razvijajoči se mednarodni sistem, nastajanje sodobnih nacionalnih držav, diplomatska povezovanja in razdvajanja, nacionalni stereotipi, predsodki in interesi, pa ideološke pristranosti oziroma umeščenosti, so poleg ostalih sooblikovale znanstvene pristope k primerjavi politik in sistemov. Primerjalni družboslovci pravzaprav neradi priznajo močne ideološke, nacionalne in tudi zgodovinske omejenosti in ujetosti primerjalnih metod, ki so nedvomno zmanjševale univerzalnost in verodostojnost njihovih spoznanj. Spreminjanje osrednjih teoretskih in metodoloških pristopov primerjalnih politik je tako približno sledilo spreminjanju zgodovinskih obdobji oziroma je bilo njihov neposredni ali posredni rezultat.

Pomembno je, da teoretske in metodološke paradigme osvetlimo tudi z zornega kota njihove zgodovinske, nacionalne in mednarodne umeščenosti, ter tudi tako spoznamo nekatere njihove značilnosti – prednosti ali pomanjkljivosti. Prav zgodovinska pogojenost primerjalnih študij je osrednja optika tega razdelka.

Koncept »države« je bil vedno osrednji tako v politični znanosti nasploh kot v primerjalnih politikah posebej. Do »behavioristične revolucije« v 50-ih in 60-ih letih prejšnjega stoletja je proučevanje države v veliki meri obvladovalo področje primerjalnih politik in šele kasneje so uvedli koncepte »politični sistem« in »sistemska analiza«. V 70-ih in 80-ih letih pa je nova generacija primerjalnih politologov in družboslovcev ponovno uvedla državo kot osrednjo institucijo primerjalnih politik.

1.2. DRŽAVA

Do 20. stoletja je politologija večinoma životarila v senci mnogo bolj utemeljenih in poznanih zgodovinskih in filozofskih znanosti.

Vse večja zapletenost in seveda pomen vladanja in politike, obenem s širjenjem domačih in mednarodnih pristojnosti (pooblastil, funkcij) države v drugi polovici 19. stoletja, je začela pritegovati pozornost družboslovcev in jo usmerjati v sistematično in znanstveno proučevanje področja politike, tedaj pogosto imenovanega »znanost o državi« (Mehran, 1996: 8). Tako je bilo že od samega začetka proučevanje politike neločljivo prepleteno s proučevanjem države. Največ zanimanja za politično znanost in primerjalno politiko so pokazali družboslovci v Veliki Britaniji in ZDA. Koncem 19. stoletja so britansko ustavo postopoma spreminjali iz liberalne v liberalno demokratično, ameriški politični sistem pa se je ravno dobro izvil iz primeža državljanske vojne v šestdesetih letih in začel vstopati v obdobje demokratizacije.

1.2.1. Formalni legalizem

Politične in ustavne okoliščine v obeh državah so spodbudile primerjalne družboslovce, da so svoj raziskovalni interes v največji meri usmerili k proučevanju pravnih in institucionalnih značilnosti politike in tako oblikovali znanstveni pristop formalnega legalizma (Dicey, 1885).

V ZDA je bila ustanovitev ameriškega združenja za politične vede (APSA) 1903. leta neposredna posledica prizadevanj družboslovcev, ki so proučevali primerjalno zakonodajo (ustave, oblike vlad, parlamente).

Prvi raziskovalci v okviru formalno legalističnega pristopa so razumeli državo kot naravni in univerzalni pojav (Willoughby, 1922: 14). Veliko so se ukvarjali z nastankom in značilnostmi države ter razlogi racionalnega opravičevanja njene avtoritete (Dealey, 1909; Willoughby, 1922). Nastanek in razvoj države so povezovali s ključnimi človeškimi oziroma družbenimi značilnostmi ter naravnim civilizacijskim napredkom.

Celo nepolitične dejavnike družbene ureditve kot npr. navade, običaje in človeške interese so razumeli v tesni prepletenosti z zakonodajno ureditvijo in politično avtoriteto, kar sta oboje stebra uradne politike. Za formalno legalistični pristop je bil značilen tudi močan poudarek na opisovanju, parohalizmu, konservatizmu in pomanjkanju razdelane teorije oziroma pravilneje rečeno pomanjkljivega zavedanja o pomenu teorije (Bill, Hardgrave, 1981: 2).

Ker je bila večina primerjalnih družboslovcev Evropejcev in Američanov, so svoj raziskovalni interes praviloma usmerili na politične institucije svojih držav na račun drugih delov sveta.

Nemške družboslovce je posebej navdušilo pisanje Maxa Webra, ter so se tako osredotočili na pisanje o (slavljenje) vlogi države in njene vsemogočne birokracije.

V 30-ih letih prejšnjega stoletja so primerjalne študije začele vključevati še države kot so Francija, Nemčija in Sovjetska zveza, kar pa ni pomembneje spreminilo parohialnost in etnocentričnost discipline primerjalnih politik. Za formalno legalistični pristop oziroma njegove privržence so nezahodne države imele premalo razvite formalne in pravne institucije ter posledično niti niso mogle biti predmet obsežnejšega znanstvenega proučevanja (Bill, Hardgrave, 1981: 5).

Dela v okviru tega pristopa so v opisovalnem slogu podajala značilnosti različnih političnih ureditev. Države so razumeli kot »pluralistične« ali »monistične«, njihovo organiziranost so opisovali v izrazih njihovih »pravnih in političnih procesov«. Vlade so delili na ustavne in neustavne, demokratične in nedemokratične.

Primerjalne analize so le redko presegle kaj več kot proučevanje glavnih značilnosti republiške napram monarhični vladavini. Primerjave med državami so bile redke, poudarek je bil na glavnih značilnostih posamezne države, zato je bilo malo poizkusov izdelave splošne teorije primerjalnih politik oziroma primerjalnih političnih procesov. Osredotočenje na obstoječe politične institucije je s seboj prineslo tudi pridih konservativizma, saj se je poudarjalo njihovo stalnost in nespreminjanje. Prav tako se jih je prikazovalo kot najbolj razvite, kar spet ni puščalo prostora za nadaljnji razvoj.

1.2.2. Realizem

Formalno legalistični pristop (statični) je ostal prevladujoč vse do konca obdobja 2. svetovne vojne, vključno z obdobjem povojne obnove. Vendar je tudi znotraj tega pristopa prišlo do določenih sprememb.

Medtem ko se je v prvih dveh desetletjih izčrpaval v zgodovinskem in institucionalnem opisovanju, pa se je v tridesetih letih 20. stoletja, po koncu 1. svetovne vojne, zasukal v smer realizma in pozornosti do podrobnosti.

Začetni idealistični pristop so odpihnile grozote in razdejanja svetovne vojne, velika gospodarska kriza ter vzpon totalitarizma v Evropi. Disciplina primerjalnih politik se je obrnila bolj k proučevanju konkretnih pojavov in proti induktivnemu empiricizmu. Pridobila je tako na sistematičnosti kot na primerjalnosti, saj so se začele pojavljati primerjalne analize držav. Opisovanje in zbiranje podatkov je postalo samo prva stopnja v tristranosti raziskovalnega pristopa primerjalnih politik, poleg raziskovanja vzročnosti (druga stopnja) in etičnega ocenjevanja posameznih rešitev (tretja stopnja). T. i. »ozemeljsko« državo z relativno nerazvito javno upravo naj bi zamenjal nov tip države, ki naj bi se v prvi vrsti ukvarjala z geopolitiko in s prostorom – političnim, mednarodnim in gospodarskim prostorom. Nov tip države, ki je bil sam produkt novih družbenih in mednarodnih razmer, je zahteval tudi nove raziskovalne in analitične prijeme.

Že neposredno pred 2. svetovno vojno, tekom nje in v obdobju po koncu te vojne so se pojavili dotlej neznani družbeni procesi in institucije kot narodna osvobodilna gibanja, hladna vojna, NATO, atomska bomba itd. Disciplina primerjalnih politik je seveda morala upoštevati te in druge ključne nove spremenljivke.

1.3. POLITIČNI SISTEM

V 60-ih in 70-ih letih disciplino primerjalnih politik prevzame alternativni, nestatični pristop ter preseganje parohialnih in etnocentričnih usmeritev njihovega raziskovanja. Prične proučevati tudi nezahodno politiko Latinske Amerike, Azije in Afrike. Nove koncepte »modernizacije«, »osvoboditve«, »političnega razvoja« tudi ni bilo več mogoče razložiti z dotedanjimi primerjalnimi metodami. Vse večji pomen držav »tretjega sveta« v mednarodni politiki je prav tako poudaril nujnost razvijanja drugačnih alternativnih pristopov (Bill, Hardgrave, 1981: 13-15). Tako je prišlo do pojava »behavioristične revolucije« znotraj discipline primerjalnih politik in posledično do novega metodološko raziskovalnega pristopa. Le-ta je imel tri ključne značilnosti:

1. usmerjen je bil na dinamično, razvojno stran politik, držav, družb,
2. bolj izdatno je začel vključevati druge družboslovne znanosti, še posebej sociologijo in socialno psihologijo, s čimer je lahko ustrezneje zajel številna družbena področja, ki so povezana s politiko,
3. vse to je povzročilo »teoretično reorientacijo celotnega področja« (Laszlo, 1972: 14); poudarek se je iz države prenesel na družbo, ni zadoščalo več samo proučevanje institucij države in njihovih pravnih značilnosti, pač pa se je pozornost usmerila na »politični sistem kot celoto« - njegove procese, politike in okolje, njegove »funkcije« in »strukture«.

1.3.1. Sistemski pristop

»Sistemski pristop« v disciplini primerjalnih politik sta v veliki meri postavila Ervin Laszlo in David Easton (Laszlo, 1972; Easton, 1965).

Izhajajoč v prvi vrsti iz naravoslovnih in bioloških znanosti je Laszlo razumel svet kot neskončno število sistemov in podsistemov, od katerih je vsak sestavljen iz majhnih sistemov in je obenem sestavni del večje celote.

»Sistemska znanost gleda na atom ali na celico kot na sistem. Enako tudi na organ, organizem, državo, lokalno skupnost, narod, gospodarstvo, ekologijo celo na biosfero. Tisto, kar je sistem iz enega zornega kota, je iz drugega samo podsistem« (Laszlo, 1972: 14). Želel je postaviti paradigmo splošne teorije, utemeljene na sistemski filozofiji (Chilcote, 1981).

Easton (1965) je sistemski pristop apliciral v prvi vrsti na področje politike.

Navedel je tri pomembne značilnosti političnega sistema:

1. razlikuje se od okolja, v katerem obstaja ter je odprt na njegove vplive,
2. njegove notranje sestavine in procese določajo njegovi stiki z okoljem,
3. sposobnost njegovega obstoja je odvisno od razpoložljivosti in jakosti povratnega vpliva iz njegovega okolja k političnim odločevalcem in drugim političnim igralcem

V prvi vrsti je poudaril pomen tipov in stopenj odnosov med posamezniki in skupinami, politične strukture in njihove značilnosti pa je smatral za manj pomembne. Po njegovem mora disciplina primerjalnih politik raziskovati predvsem »procesni značaj« političnih interakcij.

1.3.2. Strukturalni funkcionalizem

Almond in Powell sta na temelju pisanja Eastona in Laszla razvila verjetno najbolj domišljen sistemski pristop. Trdila sta, da vsi politični sistemi obstajajo tako v domačem in mednarodnem okolju. Sistem od okolja sprejema zahteve in podporo, kar predstavlja njegov input. Le-tega predela in ga nato vrne okolju kot output. Inputi in outputi pomenijo menjavo med sistemom in okoljem, proces predelave pa je stvar političnega sistema samega.

Funkcije inputa vključujejo politično socializacijo in rekrutacijo, artikulacijo in agregacijo interesov ter politično komuniciranje, funkcije outputa pa so oblikovanje pravil, uporaba pravil in njihovo spreminjanje oziroma presojanje (Almond, Powell, 1992; Almond, Powell, 1978; Almond, Coleman, 1990).

Inpute lahko sprožijo sestavine znotraj domače družbe, politične elite ali mednarodno okolje. Outputi pa so lahko ekstraktivni (v obliki davkov ali storitev npr.), regulativni (vplivajo na obnašanje in sodelovanje), razdelitveni (podeljujoč dobrine, storitve ali priložnosti) ali simbolni (utrjevanje vrednot; razkazovanje političnih simbolov).

Inpute, outpute in delovanje političnega sistema le težko razumemo brez poznavanja politične kulture. Ugotavljata, da imajo vsi politični sistemi skupne štiri značilnosti, po katerih jih lahko tudi primerjamo:

1. vsi politični sistemi imajo politične strukture, ki se razlikujejo po stopnji in obliki strukturne specializacije,
2. vsi politični sistemi imajo enake funkcije, ki pa jih lahko opravljajo različne politične strukture in z različno pogostostjo; sisteme je zato mogoče primerjati glede na njihove funkcije, pogostost teh funkcij in vrsto struktur, ki jih opravljajo,
3. vse politične strukture, ne glede na to, kako so specializirane in ne glede, ali se nahajajo v primitivnih ali modernih družbah, so večfunkcionalne. Politične sisteme je mogoče primerjati glede na posebnosti funkcij njihovih struktur.

4. vsi politični sistemi so »mešani« v kulturnem smislu. Ne obstojijo samo moderne ali samo primitivne družbe utemeljene bodisi na racionalnosti ali tradicionalnosti.

Strukturni funkcionalisti zato sprašujejo po tem, kakšne funkcije opravljajo posamezne strukture?

Systemski pristop je skušal razviti sistemsko teorijo, ki naj bi bila sposobna razložiti razlike med razvitimi in nerazvitimi državami. V 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja so se strukturni funkcionalisti ukvarjali predvsem s političnim razvojem (Pye, 1963; LaPalombra, 1963; Pye, Verba, 1965; Coleman, 1965; LaPalombra, Weiner, 1966, Binder, 1971). Raziskovali so koncept modernizacije, reda in stabilnosti, procese in politike v razvijajočih državah.

Proces modernizacije je istočasno revolucionaren, kompleksen, globalen, homogenizirajoč, nepovraten, stopenjski, progresiven in sistematičen (Huntington, 1968). Modernizacija pomeni množično mobilizacijo, množična mobilizacija pomeni povečano politično participacijo, le-ta pa je ključ za političen razvoj. Če je političen sistem »razvit« - kar pomeni, da je dovolj institucionaliziran in ima določeno stopnjo politične participacije, potem lahko preživi. Drugače pa opeša in propade.

Političen razvoj je tako institucionalizacija politične organizacije in postopkov.

Razvit je tisti političen sistem, ki lahko ohrani stabilnost in se sooči z družbenim konfliktom (Binder, 1971).

Eastonova sistemska teorija in Almondov strukturalni funkcionalizem sta vnesla obilje svežine v področje primerjalnih politik, vendar pa so se pokazale tudi številne pomanjkljivosti.

Strukturalnemu funkcionalizmu so očitali številne nejasnosti in dvomljive predpostavke njegove teoretske osnove. Še posebej so izpostavili njegovo konservativno pristranost, konceptualno zmešnjavo, neustrezno notranjo logičnost (tavtološkost osrednje predpostavke) in omejeno uporabnost (Chilcote, 1981: 179).

Njegova predpostavka o stalnem in reguliranem odnosu med političnim sistemom in okoljem zanemarljivo (ali vsaj minimalizira) možnosti sprememb ter političnih in družbenih konfliktov. Utemeljen je torej na status quo. Almond in Powellu so očitali tudi zmedeno terminologijo in zapleteno predstavljanje sorazmerno enostavnih pojavov. Ostrejšje kritike so postavile pod vprašaj celoten pristop: »stara zgodba z novimi besedami«, »preoblikovanje starih naslovov«, »vse kar je Almond povedal, bi lahko tudi brez systemskega pristopa, pa še bolj razumljivo bi vse skupaj bilo« (Chilcote, 1981: 180-181).

Strukturalni funkcionalizem je bil prav tako etnocentričen. Njegovo osredotočenje na strukturalno diferencirane in sekularne politične sisteme, s stal-

nimi procesi (input, output) med političnim sistemom in okoljem, je bilo primerno predvsem za raziskovanje demokratičnih zahodnih sistemov, ne pa tudi avtoritarnih in diktatorskih. Pri raziskovanju držav v razvoju so Almond in drugi strukturalni funkcionalisti proučevali v prvi vrsti politične inpute, ne pa delovanje političnega sistema kot celote. Seveda je za nedemokratične režime značilno, da so njihovi iz družbe izvirajoči politični inputi minimalni ali celo neobstoječi (Almond, Verba, 1963).

Nove globalne in sociopolitične stvarnosti pa so komparativiste še enkrat prisilile v spremembo njihovega raziskovalnega pristopa. Mnogi so strukturalnemu funkcionalizmu očitali, da je spregledal pomen države. Tako so ponovno odkrili analitično uporabnost države. Nezadovoljstvo s teoretičnimi predpostavkami sistemskega pristopa se je okrepilo v 70-ih in 80-ih letih, ko je prišla do izraza njihova neskladnost z globalnim političnim in diplomatskim razvojem v tem obdobju. Vse več družboslovcev na zahodu in v tretjem svetu je verjelo, da je mogoče naravo politike najbolje razumeti in raziskovati z osredotočenjem na državo.

V tretjem svetu so državo oziroma njeno vlado in ves administrativni ter varnostni aparat, ki je vezan nanjo, razumeli za glavni vzvod gospodarskega, političnega in sociokulturnega razvoja. Razen v obdobjih revolucij in drugih političnih preskokov - nenormalnosti so na tak način vpliva države na družbo gledali kot na bistveno pomembnejšega od tokov vpliva družbe na državo. V zahodnih državah je k takemu prepričanju prispeval razvoj »države blaginje«, v nekdanjih komunističnih državah pa je bila državno partijska mašinerija tako in tako vseprisotna in vseodlojučoa. Tudi dinamika hladne vojne je zahtevala poglobljeno proučevanje odnosov med državami.

1.4. POVRATEK DRŽAVE

Od zgodnjih 80-ih let pa vse do danes so bila objavljena številna pomembna dela, ki so osredotočena na državo kot temeljno orodje primerjalne analize. Številna dela so poudarjala vlogo države bodisi v posameznih študijah primerov (predvsem držav v Latinski Ameriki) ali v odnosu do drugih družbenih in političnih pojavov kot revolucij ali mednarodnih povezovanj (Dunn, 1988; Skocpol, 1979; Stepan, 1978).

Obstajali sta dve skupini družboslovcev, ki sta poudarjali potrebo po ponovnem osredotočenju na državo. Ena je kazala na državno avtoriteto kot odločilnega dejavnika političnega življenja naroda. Njih je v prvi vrsti zanimala narava in sestava države, njenih igralcev in funkcij ter njena sposobnost kljubovati izzivom tako od znotraj kot od zunaj. Theda Skocpol in Eric Nordlinger sta pomembna predstavnika te skupine »neostatičnih« družboslovcev (Evans, Rueschemeyer, Skocpol, 1985; Nordlinger, 1981).

Druga skupina je imela bolj poudarjeno ideološko usmeritev. Sestavljali so jo radikalni kritiki strukturalno funkcionalnega pristopa, še posebej njegovih konservativnih predpostavk. Poudarjali so odvisnost med državami središča in obrobni državami (npr. Immanuel Wallerstein, Fernando Cardoso). Ta skupina je najbolj znana po svojih ideoloških razpravah s pristaši teorije modernizacije (Kamrava, 1993).

Nekateri predstavniki teorije odvisnosti (dependency theorists) so poudarjali predvsem pomen gospodarstva tudi na račun države in politike sploh (Frank, 1967), spet drugi so osrednji pomen v razvijanju odnosov med »hegemonističnim središčem« in »odvisno periferijo« pripisovali prav državi.

Wallerstein (1984) je menil, da je treba proučevati državo, da lahko razumemo družbene institucije kot razrede, etnične in nacionalne skupine, gospodinjstva. Te institucije »so opredeljene s strani države, skozi državo, v odnosu do države in obratno tudi same ustvarjajo državo, oblikujejo državo in jo tudi spreminjajo«.

Po njegovem obstoji ena »globalna kapitalistična svetovna ekonomija«, ki se je razvila v Evropi v 16. stoletju. Znotraj tega sistema svetovnega kapitalizma »je država institucija, katere obstoj opredeljujejo odnosi z drugimi državami. Tudi odnosi med državami so tako kot drugi kapitalistični odnosi motivirani s profitom. Razmerja med državami določajo njihovo moč, avtoriteto in obseg njihove suverenosti. V vseh zgodovinskih obdobjih je obstajala »hierarhija moči« držav, vedno pa tudi izzivi zanjo (Wallerstein, 1984: 29–37; Collier, 1979).

Za razliko od strukturalnih funkcionalistov teoretiki, osredotočeni na državo, ne vidijo političnega sistema kot prepletenega organizma ter analitično ločijo državo in družbo. Predpostavljajo, da so vse politike vnesene v družbo od zgoraj. Države ne razumejo kot šibke institucije pod vplivom različnih družbenih skupin in razredov, marveč kot relativno neodvisno glede na pritiske od spodaj (glej tudi: Schmitter, 1973; O'Donnell, Schmitter, Whitehead, 1986). Država je avtonomna, kadar lahko »postavlja in uresničuje cilje, ki niso samo odsev zahtev ali interesov družbenih skupin, razredov ali družbe« (Nordlinger, 1981: 9).

Obseg avtonomije države se s časom spreminja in je odvisen od narave uradnih strategij in politik ter »strukturalnih potencialov«. Države niso del večje celote, marveč same opravljajo vrsto funkcij. Države lahko uravnavajo, vsiljujejo in opredeljujejo kaj je in kaj ni v interesu skupnosti in posameznika. Razvite zahodne kapitalistične države imajo praviloma močna pooblastila, da uravnavajo in organizirajo družbo.

Tudi teorija neostatičnih družboslovcev ni ostala brez kritike. Almond in drugi so še posebej postavili pod vprašaj njene konceptualne in analitične predpostavke. Almond je zavrnil trditve, da sistemska teorija in strukturalni funkcionalizem ne dajeta dovolj pomena državi in vladnim institucijam. Poudaril

je, da je njegov pristop osredotočen v prvi vrsti na procesno naravo politike in proučevanje institucij glede na to, kaj delajo. Neostatičnemu pristopu je očital preveč ohlapne definicije konceptov države, družbe, močnih in šibkih držav, močnih in šibkih družb, ki jih ni mogoče meriti in se ne ve, kje se njihove meje končajo oziroma začenjajo (Kamrava, 1996).

2. PRIMERJALNO RAZISKOVANJE DRUŽBE IN DRŽAVE

Poskušajmo iz dosedaj razvitih analitičnih, teoretičnih in metodoloških pristopov k primerjalnim politološkim študijam potegniti njihove prispevke, s katerimi so obogatili raziskovalni proces. Izhajali bomo iz predpostavke, da politika ni samo »političnega izvora« niti samo »družbenega«, marveč obojega po malo. Na vodenje politike oziroma politično prakso vpliva tako narava in pomen političnih institucij, njihova demokratičnost ali avtoritar-
nost, programi njihovega delovanja in podobno; pa tudi nepolitični dejavniki kot zahteve družbenih igralcev, njihove vrednote, njihova uporaba političnih institucij itd. Disciplinarni primerjalni politik potrebuje raziskovalni okvir, ki upošteva tako politične kot družbene dejavnike oziroma družbeno okolje, v katerem se politika dogaja. Po eni strani obstoji jasno razločevanje med »državo« in »družbo«, po drugi strani pa sta tudi neločljivo prepleteni. Država je vir vse uradne politične moči (oblasti), uravnava delovanje družbe. Družba pa je kolektiviteta ljudi, ki jim je skupna enaka oblika politične kontrole in ki delijo skupna prepričanja in obnašanje v daljšem časovnem obdobju in prostoru (Giddens, 1982: 10)

Tako državo kot družbo lahko razumemo tudi kot ločena zbira institucij. Državne institucije so strukturirane, opravljajo določene funkcije, imajo programe delovanja, ki praviloma pokažejo neke rezultate.

Njihov obstoj in njihove funkcije so oblikovane z namenom uravnavanja širše družbe. Nasprotno pa so družbene institucije večinoma amorfne in brez določenih strukturalnih oblik. Lahko imajo svoje cilje, vendar pa njihovo doseganje običajno ni vezano na uporabo moči. Njihove funkcije so pogosto neoprijemljive, imajo pa rezultate, ki niso nič manj pomembni kot rezultati državnih funkcij. Družbene institucije na tak ali drugačen način utrjujejo skupinsko identiteto in solidarnost, ustvarjajo mrežo povezav, ki vse skupaj sploh ustvarjajo družbo. Kar se razlikuje od enega do drugega političnega sistema, pa so odnosi med državnimi in družbenimi institucijami in prav to mora biti področje proučevanja discipline primerjalnih politik.

Naš raziskovalni pristop bomo torej gradili iz prepričanja o določeni ločenosti države in družbe, kar se razlikuje od strukturalno funkcionalističnega dogajanja, ki državo in družbo razume kot neločljiva dela holističnega sistema.

V vsaki skupnosti ljudi obstoji skupina, ki na takšni ali drugačni osnovi uspe kontrolirati vire ter zato lahko vpliva na obnašanje, prepričanje in življenje drugih članov skupnosti. Celo v najbolj egalitarno urejeni skupnosti naj bo to pleme ali narod, ločimo skupine s posebnim statusom. Nekdaj je bil rezultat izjemnega poguma, telesne moči, intelektualnega daru. V sodobnih nacionalnih državah pa lahko govorimo o treh skupinah osnov privilegiranega statusa:

1. kontrola ali večje možnosti dostopa do ekonomskih virov,

2. kontrola ali večje možnosti dostopa do političnih virov,

3. kontrola nad opredeljevanjem in legitimiziranjem družbenih virov.

Družbene vire opredeljujemo kot predstave, prepričanja, ki posameznikom in skupinam omogočajo njihovo identifikacijo (vera, kultura, vrednote). Ljudje, ki se zbirajo okoli takšnih družbenih virov in imajo skupno identiteto, tudi tvorijo posamezno družbo.

Politiko lahko opredelimo tudi kot zapletene in spremenljive vzorce odnosov med državo in družbo. Vseeno pa obstoji določena stalnost v odnosih med družbo in državo, pa tudi razlike in podobnosti, če jih primerjamo v različnih političnih sistemih. Razmerja med državo in družbo se vzpostavljajo preko njunih institucij.

2.1. DRŽAVA

Funkcije države oziroma državnih institucij lahko razdelimo v štiri skupine: uravnavanje, črpanje – pridobivanje virov, prisiljevanje in postavljanje javnega, dnevnega reda (public agenda).

Državne institucije uravnavajo javno obnašanje in tako vplivajo na družbeno dogajanje. Vsaka država ima zbir ciljev in dnevnih redov. Njihovo uresničevanje zahteva, da država spodbuja posamezne oblike obnašanja in delovanja ter zavira druge. S tem vpliva tudi na družbeni položaj različnih skupin.

Črpanje virov iz celotnega območja države vključuje tako pobiranje davkov, drugih materialnih dobrin (v prejšnjih časih), opravljanje storitev za državo (vojaški rok, civilna obramba), lahko pa tudi dajanje ekspertnih znanj (pričanja pred parlamentarnimi odbori, sodelovanje v posvetovalnih odborih predsednika vlade ali države itd.). Tudi ta funkcija države še kako vpliva na družbene skupine – davki zmanjšujejo možnosti osebnega in skupinskega trošenja članov družbe, služenje vojaškega roka onemogoči kakršnokoli drugo dejavnost itd. Ali pa vpeljava obveznega izobraževanja – zamislimo si, kako je to vplivalo na vaše skupnosti.

Prisilna funkcija državnih institucij pogosto vstopa v funkcije pridobivanja virov, oboje pa služi uresničevanju programa oziroma javne agende države.

Program države lahko odraža široka ljudska prepričanja in je tedaj lažje uresničljiv, lahko pa tudi ne upošteva interesov prebivalcev. Nedemokratske vlade cilje države pogosto ovijejo v visokoteče parole »ljudske volje« in podobno.

Državne funkcije pa ne delujejo samo na družbo, marveč tudi na druge države. Države imajo tako mednarodni kot domači program. Nekatere lahko črpajo vire tudi iz drugih držav (kolonializem, neokolonializem). Države vplivajo na obnašanje drugih držav in seveda tudi obratno.

Institucije, preko katerih države občujejo med seboj in s svojimi družbami, so mnogoštevilčne in različne. Pripadajo državnim upravi, vojski in policiji; lahko jih delimo na zakonodajno, izvršno in sodno vejo oblasti. Te institucije predstavljajo najvišje državne skupine in imajo veliko politične moči. Državne institucije so istočasno ključna vez med vladajočo skupino in preostalo družbo, mehanizem medsebojnega komuniciranja. Državne institucije oziroma skupine na oblasti lahko propadejo oziroma jih zamenjamo v treh širokih skupinah okoliščin:

1. ko so šibke in ranljive zaradi notranjih ali zunanjih pritiskov,
2. v primerih, ko v lastni družbi nimajo dovolj legitimnosti, v prvi vrsti med politično pomembnimi deli družbe,
3. ko se ne morejo upreti izzivom, ki izvirajo iz interesov v družbi (Kamrava, 1992).

Osrednja naloga državnih institucij je vzpostaviti neke vrste delovni dialog in odnos z družbo, bodisi kooperativnega bodisi konfliktnega tipa oziroma običajno neke vmesne kombinacije.

2.2. DRUŽBA

Medtem ko so državne institucije ključne pri oblikovanju vladnih politik, pa se narava političnega življenja določa v dialogu z družbenimi institucijami.

Družbene institucije nimajo toliko poudarka na njihovi formalni sestavi, urejenosti kot državne. Na člane družbe pa prenašajo kolektivni občutek identitete, kar sploh ustvarja družbo. Kolektivni občutek identitete se lahko izoblikuje okoli različnih osi: skupne ideologije; skupnih navad, običajev, etničnega porekla; prostorske oziroma zemljepisne bližine; skupne rasne značilnosti. Na takšni skupni osnovi začnejo nastajati družbene institucije, ki so lahko medseboj prepletene in podpirajo druga drugo. V različnih družbah najdemo različne institucije, najbolj običajne so družina, sorodstvo, veroizpoved, pleme, narod, različne oblike sekularne ideologije, od katerih je nacionalizem najbolj pogost.

Jedro družbenih institucij je lahko močno abstraktno, čeprav so njihove posledice povsem stvarne. Npr. večina verstev je utemeljenih na abstraktnih predstavah, ki jih praviloma ni mogoče znanstveno dokazati in razložiti. Vendar pa je v večino družb vera zelo močna institucija in še kako vpliva na družbo v celoti oziroma na njene politične igralce. Nacionalizem in plemenska pripadnost sta podobno neoprijemljivi instituciji, pa ravno tako pomembni.

Znotraj posamezne družbe se pomen družbenih institucij v času spreminja. Prenašajo se iz generacije v generacijo in se spreminjajo tako v času kot glede na okoliščine. Veroizpoved bo pojmovana drugače v obdobjih družbene stabilnosti kot pa v vojnih vihratih, mišljeno v prvi vrsti z zornega kota vsakega posameznika in njihovega iskanja osebnega miru. Prav tako je rasna pripadnost drugače pomembna v rasno razklanih družbah, kjer je vprašanje rase vir konfliktov kot pa v družbah, kjer obstoji rasna harmonija.

Podobno velja tudi za druge družbene institucije. Zato velja, da se politični pomen družbenih institucij in okvir, v katerem se soočajo z državnimi institucijami in drugimi političnimi igralci, v času spreminja (seveda je različen tudi od države do države). Posamezna politična institucija, ki je politično zelo pomembna v določenem političnem obdobju (določeni družbi), je lahko v drugem obdobju (drugi družbi) povsem marginalna.

Tokovi vplivanja med družbo in državo potekajo v obeh smereh. Vladne politike, ki jih izvaja javna uprava, so zelo pomembne pri oblikovanju (spreminjanju) družbenega reda, prav tako kot je delovanje družbenih institucij ključno pri vplivanju na politično okolje.

Praviloma lahko govorimo o tipičnem vzorcu odnosov med družbo in državo oziroma družbenimi in državnimi institucijami. Način delovanja družbe na državo je v veliki meri določen s politično kulturo – politična kultura kot celota običajnih načinov vplivanja ter komuniciranja ljudi in družbenih institucij z državo (tudi celota političnih prepričanj ljudi).

2.3. DRŽAVNE INSTITUCIJE

Vsaka država uresničuje svoje cilje in politike preko državnih institucij.

Zato je treba pogledati tudi procese nastajanja državnih institucij – tako imenovano politično institucionalizacijo oziroma procese njihove rasti in razvijanja zapletene sestave – to je politični razvoj.

Politična institucionalizacija je temeljna stopnja oblikovanja državnosti – oblikovanja vladne avtoritete nad družbo s pomočjo ustreznih političnih struktur oziroma organov. Politična institucionalizacija poteka na dveh nivojih: znotraj same države in v odnosu do družbe. Preden namreč država opre-

deli institucionalne kanale odnosov države in družbe, mora navznoter sama določiti norme in principe, po katerih bo delovala tako nasproti družbi kot znotraj državnih struktur. V tem smislu politična institucionalizacija pomeni oblikovanje določenih političnih postopkov in uveljavitev določenih načel med političnimi igralci samimi. Država tako razvije »pravila igre«, pravila obnašanja, ki jih lahko posredno razberemo iz njenega delovanja, lahko pa so tudi neposredno zapisana v ustavi in podobnih uradnih dokumentih. Ko enkrat konča »notranjo institucionalizacijo«, država opredeli še institucionalne povezave z družbo. Te povezave lahko v različnih družbah opredelijo različni dejavniki: zakonodaja, birokracija, policija, vojska. Lahko imajo različna imena, različne države imajo tudi različne povezave z družbo.

Pri političnem razvoju pa moramo upoštevati dva nivoja analize oziroma dva pristopa. Z organizacijskega in strukturalnega vidika je majhna razlika med politično institucionalizirano in politično razvito državo. Obe imata vrsto visoko specializiranih institucij, katerih funkcije so ključnega pomena pri delovanju države. Binder (1971), Coleman (1965) in Huntington (1976) so bili mnenja, da politični razvoj pomeni razvoj državnih institucij. Pri tem jim je bilo bistveno, da je država bila sposobna zadovoljiti zahteve po povečani politični udeležbi in mobilizaciji. Politični razvoj so tako razumeli kot omogočanje vsem družbenim skupinam in interesom, da so politično sodelovali v politiki, ne da bi s tem omejevali učinkovito delovanje političnega sistema ter oblikovanje in izvajanje politik.

Politični razvoj so razumeli kot organizacijsko diferenciacijo države oziroma kot njeno zmožnost, da povezuje, odgovarja, se prilagaja, pa tudi, da mora zagotavljati enakost svojih državljanov.

Opredelitve teh politologov so bile zelo blizu enačenja političnega razvoja z demokracijo.

Problem tega prvega razumevanja političnega razvoja je, da ga praktično enači s politično institucionalizacijo, kjer država daje institucionalne možnosti, ki zadovoljujejo družbene zahteve po politični participaciji. V najbolj preprosti obliki bi lahko rekli, da je politični razvoj politična institucionalizacija s priokusom demokracije. To je lahko v posameznih državah tudi dejansko stanje, ni pa povsod. Treba je potegniti jasno črto med političnim razvojem in demokracijo. Politični razvoj lahko pripelje do demokratične politike oziroma demokratične ureditve, vendar to ni nujno. Drugi nivo analize oziroma drugi pristop meni, da je demokracija več kot političen razvoj, vključuje ne samo demokratično institucionalizacijo države, marveč tudi sociokulturno odločnost, da se demokracijo ohranja – kar lahko imenujemo civilna družba. Tu je bistvena vloga politične kulture. Političen razvoj torej krepi državo, vendar ne